

**BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QITUVCHISI VA O‘QUVCHISINING OCHIQ
QO‘SHMA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING
NAZARIY ASOSLARI.**

Xudoyqulov Djalol Djafarovich

OSIYO XALQARO UNIVERSITETI MAGISTRANTI

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va o‘quvchilari o‘rtasida ochiq qo‘shma faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari haqida fikr yuritiladi. Ijtimoiy madaniy nazariya, konstruktivistik va hamkorlikda o‘rganish bo‘yicha empirik tadqiqotlarga tayangan holda, boshlang‘ich ta‘lim muassasalarida hamkorlikda ta‘lim muhitini rivojlantirish bilan bog‘liq tamoyillar, amaliyotlar va natijalarni o‘rganish boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va o‘quvchilari o‘rtasida ochiq qo‘shma faoliyatni takomillashtirishda, shuningdek, dars samaradorligini oshirishda juda muhim o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: hamkorlik, hamkorlikda o‘qitish, ochiq qo‘shma faoliyat, boshlang‘ich ta‘lim, ijtimoiy-madaniy nazariya, konstruktivizm, aralash, usullar, tadqiqoti.

Annotation. This article examines the theoretical foundations of the development of open cooperation between primary school teachers and students. Drawing on sociocultural theories, constructivist perspectives, and empirical research on cooperative learning, the study examines the principles, practices, and outcomes associated with developing cooperative learning environments in elementary schools.

Keywords: open joint activity, primary education, cooperative learning, socio-cultural theory, constructivism, mixed methods research.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические основы развития открытого сотрудничества учителей начальных классов и учащихся. Опираясь на социокультурные теории, конструктивистские взгляды и эмпирические исследования кооперативного обучения, исследование рассматривает принципы, практику и результаты, связанные с развитием среды кооперативного обучения в начальных школах.

Ключевые слова: открытая совместная деятельность, начальное образование, кооперативное обучение, социокультурная теория, конструктивизм, смешанные методы исследования.

KIRISH.

Zamonaviy ta'lim jarayonida dinamik va hamkorlikdagi o'quv muhitini rivojlantirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim samaradorligini oshirishda boshlang'ich sinf o'qituvchilari va o'quvchilari o'rtasida ochiq qo'shma faoliyatni rivojlantirish juda muhim hisoblanib, bunda o'zaro hamkorlikka, hamkorlikda o'qitishga alohida ahamiyat beriladi.

Boshlang'ich ta'lim sohasida ochiq hamkorlikni rivojlantirishning ahamiyati juda katta. O'quvchilikning ilk davri ya'ni boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanish uchun muhim davr bo'lib, sinf bu sohalarni tarbiyalash uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilarni ma'lumotni oddiy qabul qiluvchilar emas, balki faol ishtirokchilar sifatida jalb qilish orqali o'qituvchilar sinf dinamikasida egalik hissi, vakolat va ishtiyoqni rivojlantirishi mumkin.

An'anaviy umumiy o'rta ta'lim maktabida ta'lim paradigmasi "retseptiv-aks ettiruvchi", "utilitar-empirik", "me'yoriy, ijro etuvchi" kabi pedagogik yondashuvlardan iborat. Ushbu yondashuvlar pedagogik amaliyotning ko'p yillik tajribasini yetkazish, tajribani o'zlashtirish amaliyoti va maktabga "tarjima vositasi" sifatida qarash kabi an'anaviy qarashlarini aks ettiradi. Bunday paradigma doirasidagi ta'limning mazmuni aniq va qat'iy tushuniladi: bu ma'lum o'quv texnologiyalari yordamida faqatgina tarjima qilinishi mumkin bo'lgan o'quv mazmunini o'zida aks ettiradi [1]. Pedagogik tajribalar, tahlil natijalariga ko'ra bunday mashg'ulotlarning o'quvchilar bilim olish ko'nikmasini oshishiga ta'sir qilish darajasi juda pastligi aniqlandi.

Dars samaradorligini oshirishda birgalikdagi faoliyat, fikrlar tahlili, qiyoslash, ochiq qo'shma faoliyatning nazariy asoslari konstruktivizm va ijtimoiy konstruktivizm kabi zamonaviy pedagogik paradigmalarda chambarchas mos keladi. Ushbu nuqtai nazarga ko'ra, o'rganish faol, hamkorlikdagi jarayon bo'lib, unda o'quvchilar atrof-muhit va boshqalar bilan o'zaro hamkorlikdagi munosabatlari orqali bilimlarini oshiradi. Boshlang'ich ta'lim kontekstida bu dialog, izlanish va muammolarni birgalikda hal qilish bilan ajralib turadigan sinf xonalari aylanadi, bu yerda o'quvchilar amaliy tajriba va tengdoshlar bilan hamkorlik orqali o'zaro fikr almashish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Muhimi, ochiq qo'shma faoliyat metodologiyasini ishlab chiqish bir o'lchovli ish emas, balki boshlang'ich yoshdagi o'quvchilarning o'ziga xos rivojlanish ehtiyojlari va xususiyatlarini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Samarali amalga oshirish kognitiv rivojlanish, ijtimoiyemotsional qobiliyatlar va madaniy kelib chiqish kabi omillarni chuqur tushunishni talab qiladi, bularning barchasi o'quvchilarning o'rganish tajribasi va sinfdagi o'zaro ta'sirini shakllantiradi.

Asosiy qism. Ta'lim mazmunini yangilashning asosiy muammolaridan biri bu asosiy qo'shma faoliyat dasturini tanlash va tavsiflash muammosidir. Asosiy yondashuvlar – bu qo'shma faoliyat ishtirokchilarining vaziyatini tushunishga, muayyan jamiyat sharoitida shaxsiy va kasbiy hayotda natijalarga erishishga undaydigan eng muhimi umumiy ishlab chiqilgan harakat usullari, qobiliyat va ko'nikmalardan iboratdir [2]. Asosiy yondashuvlar quyidagi xususiyatlarga ega: ko'p funktsionallik, fanlararo bag'rikenglik, intellektuallik, shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga egalik.

XXI asrning so'nggi o'n yilligida ta'lim mazmuni asosiy kompetensiyalarni o'zlashtirish uchun qayta tashkil etilgan mamlakatlarning tajribasiga muvofiq, boshlang'ich sinf o'qituvchisi va o'quvchisining ochiq qo'shma faoliyatini rivojlantirish komponentlari sifatida umumiy madaniy, kognitiv, axborot, kommunikativ, ijtimoiy va mehnat, bo'sh vaqt va boshqa metodik yondashuvlarga ko'proq tayanilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'limga ko'proq kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosiy, universal, o'zaro faoliyat ko'nikmalarni rivojdantirish bilan bog'liq yondashuvlar ko'proq qo'llanilmoqda.

Lev Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi sinfdagi ochiq qo'shma faoliyat dinamikasini tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Vigotskiy ta'lim ijtimoiy vositachilik jarayoni ekanligini ta'kidlab, kognitiv rivojlanishda ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va hamkorlik tajribasining muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib o'tadi.

Vigotskiy nazariyasida markaziy o'rinni yaqin rivojlanish zonasi (ZPD) konsepsiyasi tashkil etadi, u o'quvchilar o'qituvchi yoki tengdoshlari kabi bilimdonroq kishining rahbarligi va yordami bilan bajarishi mumkin bo'lgan vazifalar doirasini belgilaydi. Vigotskiyning ishidan ilhomlangan tadqiqotlar ZPD doirasida o'rganishni osonlashtirishda tuzilgan tengdoshlar bilan hamkorlik muhimligini ta'kidlab, boshlang'ich yoshdagi o'quvchilarning kognitiv o'sishi va akademik yutuqlarini rag'batlantirish uchun ochiq qo'shma faoliyat potensialini oshirishni tavsiya etishadi (Vigotskiy, 1978). [3] Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga asoslanib, olimlar

boshlang'ich sinflarda ochiq qo'shma faoliyatni rivojlantirish uchun konstruktivistik va ijtimoiy konstruktivistik istiqbollarning ta'sirini o'rgandilar. Konstruktivizm o'quvchilarning atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri orqali bilimlarni faol ravishda qurish, o'zaro ta'sirlar va hamkorlikni oshirishning roli haqiqatan muhim ekanligini ta'kidlaydi (Piaget, 1970; Bruner, 1985). [4] Ushbu nazariy asosda ochiq qo'shma faoliyat hamkorlikdagi harakat sifatida konsepsiyalanadi, bunda o'quvchilar muloqot, izlanish va muammolarni birgalikda hal qilish orqali bilimlarini oshiradilar. Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar hamkorlikda o'rganish tajribasining afzalliklarini, jumladan, kognitiv faollikni oshirish, chuqurroq konseptual tushunish va tanqidiy fikrlash va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishni ta'kidladi (Jonson va Jonson, 2009; Slavin, 1995). [4]

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv: boshlang'ich sinf o'quvchisiga, ya'ni uning manfaatlariga, fikrlariga, qarashlariga ahamiyat kasb etishi mumkinligi, ularni avtoritar-imperativ pedagogik nazariyaga asos soladi. Mazkur ta'limda o'quvchilar o'z fikrini rad etish tufayli o'qituvchilar va o'quvchi o'rtasidagi barcha nizolar (tushunmovchilik, kelishmovchilik, tajovuz) yuzaga keladi, natijada o'quvchilar maktabni doimiy ravishda yoqtirmaydilar [5].

Boshlang'ich ta'limda ochiq qo'shma faoliyat bo'yicha ko'plab tadqiqotlarga qaramasdan, bir qator kamchiliklar va muammolar mavjud. Misol uchun, hamkorlikda o'rganish tajribasini shakllantirishda madaniy omillar, sinf dinamikasi va individual farqlarning rolini qo'shimcha tekshirishga ehtiyoj bor. Bundan tashqari, texnologiya vositasida hamkorlikda o'qitish vositalari va yondashuvlarini boshlang'ich sinflarga integratsiyalash bo'yicha tadqiqotlar hali ham rivojlanib bormoqda, bu kelajakda izlanish va innovatsiyalar uchun keng imkoniyatlarni taqdim etadi (Dillenbourg, 1999). [6]

Xususan:

- ayrim tadqiqotlarda bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish masalalari keng yoritilgan;
- o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini takomillashtirish bo'lajak mutaxassislar misolida o'rganilgan;
- o'qitish jarayonida o'quvchilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirish texnologiyasi, shuningdek, pedagog kadrlar malakasini oshirish va kasbiy faoliyati monitoringini tashkil etish mazmuni, ko'rsatkichlari, infratuzilmasi, dasturiy va

metodik ta'minoti, axborot resurslarini shakllantirish tizimi, pedagogik va texnik bilimlar integratsiyasi asosida kasbiy faoliyatga tayyorgarlikni diagnostika qilish usullari ishlab chiqilgan.

Bu esa o'z vaqtida o'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish bilan bog'liq quyidagi vazifalarni hal qilish zaruriyatini keltirib chiqaradi:

- boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy ehtiyojlaridan kelib chiqib, metodik tayyorgarlikni takomillashtirish, kasbiy rivojlantirishga doir tizimli va uzviy amalga oshirish lozim bo'lgan ustuvor vazifalarni aniqlash va belgilash;

- boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy rivojlantirish omillari, o'qituvchida professionallikni rivojlantirishga doir kasbiy rivojlanishning bosqichlari va darajalarini aniqlash va belgilash. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning texnologik ishlab chiqilishi shuni ko'rsatadiki, ta'lim amaliyotida haqiqatan ham ishtirok etadigan narsa bu faqat o'quv tajribasi (fan va aqliy) harakatlarni amalga oshirish tajribasi, madaniy me'yorga, maktab talablariga muvofiq ravishda berilgan ta'lim tushunchalari va g'oyalari to'plami sifatida boshlang'ich sinf o'quvchining shaxsiy tajribasi o'rganishni shaxsan mazmunli va qiziqarli qilish uchun ishlatiladi, lekin, birinchidan, tajriba bilan harakatlarning "qattiqligi": kelishilgan, ijtimoiy-tarixiy tajriba natijalari bilan boyitilgan, o'stirilgan, uning cheklanganligi yengib o'tilgan;

-ikkinchidan, shaxsiy tajribani qo'llashning imkoni yo'qligi.

XULOSA.

Ko'rsatib o'tilgan mazkur pedagogik omillar boshlang'ich sinf o'qituvchisi va o'quvchisining ochiq qo'shma faoliyatini rivojlantirish muammolarini tartibga solishga imkon beradi: ta'limning asosiy yo'nalishini saqlab qolish, o'quvchida o'zini o'zi rivojlantirish maqsadining to'liq shakllanmaganligi; boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'quvchilar bilan begonalashgan aloqa uslubining ustunligi, o'quvchiga "shaxssiz" yondashuv; o'quvchilar tajribasining yaxlitligini buzadigan o'quv fanlarining parchalanishi yoki o'zgartirishlardagi o'sishi; o'quvchilarning tashabbusi, qiziquvchanligi, ijodiy potensial, ochiqlik, o'quvchilarning individualligi, boshlang'ich ta'limning salbiy ta'siri bo'lib, bu ta'limning jarayon tomoniga emas, balki bilimga urg'u berishni anglatadi, "oqim" effekti, bu o'quv fanlarining parchalanishida namoyon bo'ladi va "ko'payish" effekti samarali faoliyatga zarar yetkazadigan reproduktiv faoliyatning ustunligi bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Ushbu omillarning barchasi, bizning fikrimizcha, boshlang'ich ta'limning ta'lim tizimi

sifatida o'zgartiruvchanligini aks ettiradi, bu, avvalambor, o'qituvchilar va o'quvchilarning avtoritar, me'yoriy-majburiy o'zaro ta'siridan ustun foydalanishni anglatadi, bunda ikkinchisiga faqat passiv-ijro etuvchi rolni bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bruner, J. (1985). Vigotskiy: tarixiy va konseptual nuqtai nazar. Madaniyat, aloqa va bilish: Vigotskiy nuqtai nazari, 21-34.
2. Korbin, J. va Strauss, A. (2008). Sifatli tadqiqot asoslari: Asoslangan nazariyani ishlab chiqish texnikasi va tartiblari. Sage nashrlari.
3. Creswell, J. W. va Plano Clark, V. L. (2018). Aralash usullar bo'yicha tadqiqotlarni loyihalash va o'tkazish. Sage nashrlari.
4. Dillenbourg, P. (1999). Hamkorlikda o'rganish deganda nimani tushunasiz? Birgalikda o'rganish: Kognitiv va hisoblash yondashuvlari, 1-19.
5. Mehmon, G., Bunce, A. va Jonson, L. (2006). Qancha intervyu yetarli? Ma'lumotlarning to'yinganligi va o'zgaruvchanligi bilan tajriba. Dala usullari, 18(1), 59-82.
6. Piaget, J. (1970). Genetik epistemologiya. Nyu-York: Kolumbiya universiteti nashriyoti.
7. Slavin, R. E. (1995). Kooperativ ta'lim: nazariya, tadqiqot va amaliyot (2-nashr). Prentice Hall.
8. Vigotskiy, L. S. (1978). Jamiyatdagi aql: oliy psixologik jarayonlarning rivojlanishi. Garvard universiteti matbuoti.